

My Hellsing: *Hedvig Elisabeth Charlotta. Hertiginna vid det gustavianska hovet*. Atlantis, Stockholm 2015. 320 s., ill. ISBN 978-91-7353-758-2.

Hedvig Elisabeth Charlotta, som hon vanligen kallas i Sverige, var prinsessa från Eutin i Holstein, som 15 år gammal 1774 blev gift med Gustav III:s bror hertig Carl och därmed hertiginna vid det svenska hovet. Hon var kusin till Gustav och Carl, hennes far storhertigen Friedrich August i Eutin var bror till brödernas far Adolf Fredrik. Charlotta avled 1818, några månader efter sin make, då som svensk drottning sedan 1809. För eftervärlden är hon känd som författarinna till en lång och innehållsrik journal över sitt liv i Sverige, en journal som hon började föra som 16-åring redan ett år efter ankomsten till Stockholm och som hon avslutade året före sin död. Den hade länge formen av månatliga brev från Charlotta till hennes förtrogna väninna Sophie von Fersen, senare gift Piper. Här redogjorde hon för vad som hänt sedan sist, för personliga upplevelser och hovskvaller, men hon uttryckte också egna tankar kring tidens stora politiska frågor.

Denna journal eller dagbok är på sammanlagt över 7 000 sidor och skriven på franska. Innehållet var delvis politiskt känsligt, särskilt genom Charlottas kritiska hållning till Gustav III och hennes kontakter med de mot kungen oppositionella adelskretsarna, inte minst hennes intima förhållande till familjen von Fersen, den familj som mer än någon annan förkroppsligade det aristokratiska motståndet mot kungen. Efter mordet på Axel von Fersen d.y. 1810 hotades även hans syster Sophie av den stockholmska mobben och hon fick fly från huvudstaden förklädd. Även Charlotta fann det nya revolutionära Sverige osäkert och lät lämna sin dagbok till två pålitliga vänner för att den skulle räddas till eftervärlden. I sitt testamente bad hon dessa vänner att inte göra innehållet känt förrän efter femtio år. Dagboken kom därför att förvaras hela resten av 1800-talet på Ericssbergs slott i Sörmland. Där började Carl Carlsson Bonde i slutet av seklet översätta texten från franska. Han gav ut de tidiga breven i tre delar 1902–

1907 och hans systerdotter Cecilia af Klercker fortsatte utgivningen av återstoden av materialet i ytterligare sex delar 1920–1942.

Om Charlotta har My Hellsing nu skrivit en intressant biografi. Hon kallar där genomgående Charlotta för Charlotte med motiveringen att det var den franska namnformen som användes i brevväxlingen mellan hertiginnan och hennes väninnor i Sverige. Hellsings bok är en mer läsbar version av den doktorsavhandling i historia, som hon disputerade på i Örebro 2013. Det kan vara av intresse att nämna något om skillnaderna mellan denna avhandling och den nya boken. Avhandlingens titel var *Hovpolitik. Hedvig Elisabeth Charlotte som politisk aktör vid det gustavianska hovet*. Det var en s.k. sammanläggningsavhandling, bestående av ett antal uppsatser och en sammanfattande och avslutande del, ”kappan”. Boken ligger dock nära avhandlingen. Den huvudsakliga skillnaden är att Hellsing opererat bort två längre avsnitt ur kappan, dels den teoretiska grunden för studien och den tidigare forskningen om hovpolitik och elitkvinnor, dels redogörelsen för källmaterialet och hennes arbete med detta. Däremot kan man inte påstå att den nya boken har fått någon utpräglad populärvetenskaplig utformning. Skrivsätt och tonläge är ganska likartat i avhandlingen och i boken. Detta kan tolkas som att även avhandlingen är utomordentligt välskriven och att den nya boken är lika stilsäkert genomförd som avhandlingen.

Avhandlingens titel ger en fingervisning om vilken huvudtes som My Hellsing driver. Hon vill uppvärdera Hedvig Elisabeth Charlotta som politisk aktör, mer än vad de historiker som tidigare skrivit om tiden och granskat dagboken har velat göra. Hellsing stöder sig i detta inte så mycket på själva dagboken som på brev från och till hertiginnan, vilka berörde politiskt känsliga ämnen. Breven ger en mer frispråkig bild av Charlotta än den för eftervärlden något tuktade journalen. Viktiga brevkontakter, förutom Sophie Piper, var Gustav Adolf Reuterholm och väninnorna Jeanna von Lantingshausen och Camille du Bois del la Motte. Den senare var dotter till den franske ambassadören i Sverige. Charlottas nära vänskap med henne var känslig,

eftersom Frankrike motsatte sig det svenska kriget mot Ryssland. Vänskapen fortsatte även sedan Camille tvingats lämna Sverige och återvända till ett tragiskt öde i den franska revolutionens kölvatten. Ett särskilt intresse har de ”biljetter” som Hellsing hittat i arkiven, ett tidigare knappast beaktat material. Det rör sig om korta meddelanden, t.ex. mellan Charlotta och Sophie, ofta om möten och mötesplatser. Biljetterna ger en unik inblick i hertiginnans intentioner, även om avsaknaden av datering ibland blir problematisk. Hellsing vill med detta material fråga sig hur Charlottas politiska tillvaro var strukturerad och vilka resurser och kontakter hon använde sig av i politiskt syfte. Det skall sägas att boken (och avhandlingen) handlar om Charlottas första två decennier i Sverige och att den koncentreras speciellt till de dramatiska åren kring 1790, de år när Gustav III genomdrev den mot högadeln riktade förenings- och säkerhetsakten, bedrev sitt olyckliga krig med Ryssland och slutligen mördades vid operamaskeraden. Charlottas år som svensk drottning faller helt utanför framställningen.

I Hellsings bok spelar det gustavianska hovet en central roll. Här tog kungen de betydelsefulla politiska besluten och hit kom förr eller senare alltid de viktiga politiska aktörerna. Vänskap med regenten kunde göra att personer utan officiella ämbeten kunde påverka den politiska situationen. Varje medlem av kungahuset hade sin egen hovstat. Charlotta och hennes make Carl bodde i olika våningar i slottet, vilket gav hertiginnan ett utrymme för eget politiskt agerande. Förhållandet mellan kungen och hans tre syskon var ofta spänningsfyllt. Särskilt hertig Carl intog en problematisk ställning, mellan å ena sidan sin maka och andra mot Gustav III kritiskt inställda personer, inte minst hans vänner inom Frimurarorden, och å andra sidan Gustav själv, den betydligt mer begåvade brodern, med vilken han kände rivalitet, men trots allt även kände sig lojalt bunden till. Charlotta var angelägen om att ett gott och förtroendefullt förhållande rådde mellan kungen och aristokratin. Hon ställde sig kritisk till en kungamakt som var alltför egensinnig och despotisk. Hon tycks ha haft viss sympati för den franska revolutio-

nen under dess första år, men den sympatin försvann när revolutionen radikaliserades och urartade.

Hellsing försöker kartlägga Charlottas offentliga liv i Stockholm med tonvikt på vilka evenemang hon besökte och var hon visade sig. Man får en ganska intressant inblick i teaterns betydelse som offentlig arena. Hon menar att tiden präglades av att hovets umgänge emellanåt flyttades från slottet till platser ute i staden. Detta ledde till fler kontaktytor mellan hovadeln och de förmögnare köpmannakretsarna. Hon ser teaterlogerna som ett slags alternativa salonger, dit abonnenterna kunde bjuda in personer som de önskade bekanta sig med och tala med. En annan förändring låg i att hovet vid denna tid började frekventera även andra teatrar än de rent kungliga (som Operan), teatrar som drevs av borgerliga entreprenörer, vilket naturligtvis ledde till vidare kontaktytor och större synlighet för de kungliga personerna. En intressant sida av den kungliga offentligheten, som My Hellsing uppmärksammar, är Charlottas välgörenhet. I hennes efterlämnade räkenskaper kan man nämligen följa hur hon spontant men regelbundet ger almosor till fattiga människor som hon möter på sina stadspromenader. Dessa utgifter antecknas ordentligt: ”För en Fatig utan Ben” eller ”Till en Lapska”. Hellsing skriver: ”De noggranna anteckningarna tyder även på gåvornas viktiga symboliska värde, för välgörenhet ingick som en betydelsefull beståndsdel i hertiginnans identitet som kunglig och god kristen.”

En annan sida av hovlivet som My Hellsing analyserar är de moraliska och sexuella värderingarna inom denna krets. Hennes analys jävar inte den allmänna bild av sexuell frigjordhet, som brukar anses karakterisera aristokratin under den gustavianska tiden. Redan i sin journal gav Charlotta utrymme åt sin besvikelse över makens utomäktenskapliga förbindelser. Det kunde väl gå an om dessa gällde vackra och sympatiska kvinnor inom aristokratin, värre var om de gällde lättfotade skådespelerskor. Vad som däremot (om jag minns rätt från läsning för åtskilliga år sedan) inte framgår ur journalen är att Charlotta själv hade flera förhållanden med män. Intressant nog gällde dessa förbindelser

alltid män i den Fersenska kretsen (Sophies svåger Carl Piper, Fabian von Fersen, faktiskt en tid även Axel von Fersen d.y.). Om detta är dock Hellsing inte särskilt utförlig. En uppenbarligen viktig del av hertiginnans kritiska hållning till Gustav III var hans tvivelaktiga umgänge med unga män utanför hovets cirklar, hans ”italienska” böjelser som det litet kryptiskt kunde heta.

Sammanfattningsvis är detta en mycket läs- värd biografi över en ovanligt klartänkt, varmhjärtad och sympatisk person i kretsen kring Gustav III under ett dramatiskt skede av vår historia. Om denna person var en politisk aktör av någon egentlig betydelse för denna historia låter jag vara osagt. Att hon hade egna politiska värderingar och ambitioner och vaket och engagerat följde det politiska skeendet är däremot odis- kutabelt. My Hellsings bok om henne är påfallande välskrivnen. Den ger ett levande och fängslande porträtt av hertiginnan Hedvig Elisabeth Charlotta.

Mats Hellspång, Stockholm

Lena Rangström: *Dödens Teater. Kungliga svenska begravningar genom fem århundraden*. Livrustkammaren/Atlantis, Stockholm 2015. 256 s., ill. ISBN 978-91-87594-51-9 (Livrustkammaren), ISBN 978-91-7353-785-8 (Atlantis).

När jag kom till Rosenfredsskolan i Varberg på morgonen den 17 september 1973 infann sig min lärarinna i svart dräkt. Som jag minns det associerades en kvinna klädd i svart vid den tiden tydligt med sorg, och det var också det vår lärarinna ville signalera. Hon hade sorg. Hon förklarade för oss elever att med anledning av att kung Gustav VI Adolf avlidit på lördagen två dagar tidigare skulle man visa sin respekt genom att bära svart eller åtminstone mörk klädsel. Av något skäl har detta etsat sig fast i mitt minne från mellanstadiet och jag tror att det hade något att göra med att jag såg min fröken – en ganska respektingivande äldre dam – som en

så tydlig auktoritet. Det imponerade på mig att det fanns någon annan, någon högre upp i hierarkin, som hon så tydligt deklarerade att hon måste visa sin respekt. Att kungen var död var dock välkänt för mig. I min familj hade kungens sista sjukdom följts via teve och radio och mina föräldrar – som båda var lärare och alltså statligt anställda – hade på måndagsmorgonen diskuterat klädval. Sorgklädsel var för dem uteslutet, men kanske något nedtonat? Det var skillnad mot när Gustav V gick bort minns jag att de talade om – tiderna hade förändrats.

Att tiden förändrar seder och bruk i samband med dödsfall i den kungliga familjen är temat för Lena Rangströms bok *Dödens Teater. Kungliga svenska begravningar genom fem århundraden*. Här görs en genomgång av hur ceremonier i samband med begravningar formats och utvecklats, samt hur sorgen efter en kunglig person manifesterats i olika tider. Rangström har tillsammans med förlaget lyckats skapa en bok som väcker mycket intresse och många diskussioner. Under några veckor har den legat framme i mitt tjänsterum på Historiska institutionen i Lund, och snart sagt varje besökare har stannat till, bläddrat och kommenterat den. Snabbt är samtalen inne på existentiella frågor om liv och död och hur vi människor har behov av att få sörja och minnas. Det allvarligt tunga ämnet till trots fungerar boken alldeles ypperligt som en coffee table-bok – i ordets bästa bemärkelse. Det generösa antalet bilder bidrar i hög grad till bokens läsvärde, inte bara som illustrationer till texten utan som värdefulla och tankeväckande bidrag i sig själva.

Boken inleds med en beskrivning av förberedelserna inför Gustav Vasas begravning samt sorgeprocession och begravningsakt. Utgångspunkten motiveras av att boken baseras på de samlingar som finns i Livrustkammaren, men också av att Gustav Vasas begravning representerade något väsentligt nytt i svenskt begravningsceremoniel. Med influenser från utlandet utformades en ritual som skulle kunna mäta sig med hur det gick till vid utländska furstehus. Man kan tänka sig att begravningsceremonielet i den meningen blev en viktig del av Vasaättens sätt att legitimera sin ställning bland anrika eu-